

CLUB CULTURAL VALLE-INCLÁN

SANTA EULALIA DE BÓVEDA

Viaxe nº 1 do ano 2013, 198 da Sociedade

Data: 20 de xaneiro

Tlfn: 660-564-351

clubvalleinclan@hotmail.com

O conxunto monumental situado en **Sta. Eulalia de Bóveda**, moi próximo a Lugo, está vinculado a esta cidade por medio da vía romana XIX, logo convertida en Camiño Primitivo a Santiago, que pasaba a rentes do monumento, onde atopamos - ademais dun núcleo de arquitectura tradicional de certo interese - as mostras máis egrexias da arte tardorromana galega e hispánica. Este senlleiro núcleo arqueolóxico e artístico, que sen dúbida habería que considerar como "culto", segue sendo aínda hoxe un lugar de filiación, cronoloxía, funcións e usos aínda discutidos cando non enigmáticos, ó que contribuíron enormemente as vicisitudes do seu descubrimento, as súas reutilizacións, reformas e mesmo as súas sucesivas restauracións, todo o cal deu pé continuamente a novas hipóteses e interpretacións. En todo caso, cómpre citar o seu carácter inicial de monumento romano tardío (probablemente do s. III e IV) e de usos pagáns, fosen estes vinculados a un ninfeo (como se veu considerando na bibliografía tradicional - por parte de Chamoso Lamas, Arias Vilas, Abad Casal...-), a un lugar de curación de doenzas baseándose nos seus relevos e inscricións (opinión defendida no seu día por Ares Vázquez e outros), a un mausoleo ou edículo funerario (Schlunk, Fernández de la Vega, Delgado Gómez...), ou mesmo a un sitio relacionado cos cultos romano-orientais (Rodríguez Colmenero...). A esta etapa inicial do monumento, de duración aínda non ben determinada, sucedería logo unha readaptación e reutilización como cripta ou seudocripta paleocristiá, reaproveitada á súa vez en época prerrománica (Núñez Rodríguez, Schlunk, Berenguer, Singul, Blanco Rotea...), románica e aínda posteriores. Pero son os traballos de Montenegro Rúa na última década os que definen mellor a singularidade do monumento, a súa significación arqueolóxica e histórica e a súa determinante relación con outros xacementos e achados da mesma zona xeográfica.

Deixando á parte os problemas que aínda suscita como xacemento arqueolóxico, moi derramado e deturpado polas sucesivas intervencións nel e no seu contorno, a súa maior singularidade e orixinalidade estriba na complementación (aparentemente cunha certa lóxica interna) de arquitectura, escultura e pintura nun só conxunto: un edificio de dúas plantas de tipo rectangular, acollendo a de abaixo un estanque ou piscina (logo tapada xa en tempos antigos) e cun pórtico onde algunhas pedras mostran relevos de temática humana -danzantes- e animal -varias aves-, motivo este último que é o escollido, xunto cun entramado vexetal (*trellis*) e de casetóns xeométricos, para as pinturas que decoraban a bóveda interior de medio canón, hoxe parcialmente perdida. Todo isto vai xunguido a un papel importante do elemento acuático, sexa cal fose a súa orixe e aproveitamento, o que para algúns sería produto dunha tradición prerromana (a zona está moi inzada de castros, relacionándose especialmente co de Corvazal), reconvertida logo en uso balneario ou termal, cultural e/ou funerario. É indubidable que este conxunto tivo

unha ampla utilización, pois o seu carácter esotérico semellaba derivarse en boa medida dunha aparente posición semisoterrada que non era tal no seu momento orixinal, e tamén parece obvio que a súa relación con *Lucus Augusti* debeu ser moi estreita, aínda que só fose pola súa proximidade e accesibilidade desde esta cidade.

Un contexto arqueolóxico de gran interese

Bóveda non é un elemento illado, senón que se insire nun contexto arqueolóxico moi denso e interesante, como demostran os estudos recentes de Enrique Montenegro e como xa apuntaran no seu día Nicandro Ares, Felipe Arias e outros autores.

En primeiro lugar hai que citar o veciño **Castro de Corvazal** ou de Cabanas e as súas leiras intermedias cheas de achados e datos que permiten relacionar ambos os dous xacementos. En Corvazal, onde hai anos se fixeron algunhas catas arqueolóxicas, apareceu unha fonte empedrada, que ten algunhas semellanzas coa arqueta que regulaba a auga da piscina de Bóveda, e de novo aparece aquí o elemento acuífero como referencia e mesmo explicación da traza deste monumento lucense.

Ademais, Nicandro Ares xa advertiu a alta densidade de castros no contorno de Bóveda, algúns deles pertencentes á etapa galaico-romana como, probablemente o de **Prógalo** (que vén do nome latino *Proculus*), que podería ser un enclave estratéxico vinculado a *Lucus Augusti*. Outros castros son os de Locai, Bacurín, Poutomillos, etc.

Hai que lembrar que estamos nas beiras da vía romana XIX que unía Lugo e Iria Flavia, e por iso non é de estrañar a abundancia de restos de ocupación humana na etapa castrexa e romana, e velaí está como exemplo a monumental

estela funeraria aparecida en **Crecente** (parroquia de S. Pedro de Mera, onde se inicia o val do río Mera que se une ó Miño por Adai e Orbazai); esta extraordinaria peza, hoxe no Museo de Lugo, vén sendo o epitafio, decorado cunhas figuras togadas familiares da defunta, de Apana, unha "Céltica Supertamática" filla de Ambolo; é unha significativa e senlleira mostra da aculturación ou asimilación entre o mundo indíxena prerromano e as influencias romanas, tanto no ámbito estético como, posiblemente, tamén no ideolóxico.

Esta vía romana serviu logo de pauta para o trazado do Camiño Primitivo que ía de Oviedo a Santiago pasando por Lugo, e que sobe desde San Lázaro ata o Sto. Matías e segue por S. Xoán -Seoane- do Alto, que ten unha igrexa con curioso pórtico e logo por S, Vicente do Burgo, igrexa posterior e máis coidada dos séculos XVI ó XVIII, deixando preto a capela e o máxico lugar natural de S. Bartolomeu do Burgo, e pasando tamén polas parroquias de Poutomillos, Bacurín e, xa en terras de Guntín de Pallares, por Sta. Cruz e S. Román da Retorta, con igrexas románicas de singulares e primitivos tímpanos nas súas portas, nunha zona onde se documentan miliarios daquela vía romana.

[Texto: Felipe Arias Vilas. Fotografías: F. Arias e Enrique Montenegro Rúa]

